

TÜRÜK

Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

2018, Yıl:6, Sayı:15

Geliş Tarihi: 08.10.2018

Kabul Tarihi:30.11.2018

Sayfa: 21-37

ISSN: 2147-8872

TARİHİ TÜRK LEHÇELERİNDE YAWLAK~YAVLAK SÖZCÜĞÜ

Yılmaz Akdemir*

Hasan İsi**

Özet

Bu çalışma, *yawlak~yavlak* sözcüğünün *Tarihî Türk Lehçeleri* temelinde bu dönemlerin genel özelliklerini yansıtan eserler yoluyla kelimenin ortaya koyduğu leksikal ve sözdizimsel farklılıkları gösteren örnek kullanımlara ve bu kullanımlar üzerindeki değerlendirmelere dayalıdır. Sözcüğün Eski Türkçe olarak değerlendirdiğimiz Orhon, Uygur ve Karahanlı Türkçelerinde “kötü” anlamında ve genellikle sıfat olarak kullanımı söz konusu iken Orta Türkçe döneminin ilk yazı dili olan Harezmi Türkçesinde *yawlak* sözcüğünün “kötü” anlamının azalma eğilimi gösterdiği ve sıfat konumundan zarf derecesine geçiş yaparak “son derece, çok” anlamına geldiği görülür. “Kötü” anlamlı bu sözcüğün “son derece, çok” şeklinde zarf statüsüne ulaşması, Harezmi Türkçesinde görülür. Türkçenin tarihî dönemlerinde temelde “kötü, fena” anlamına sahip olan ve genelde sıfat olarak kullanılan *añıǵ>ayıǵ>ayı*, *çok* ve *yawlak~yavlak* gibi sözcükler, zaman geçtikçe dil konuşurları tarafından yüklenen anlam gereği, semantik geçiş yaşamışlardır. Bazı araştırmacılarca bir anlam iyileşmesi bazı araştırmacılarca da bir uzak anlam geçiş örneği olan *añıǵ>ayıǵ>ayı*, *çok* ve *yawlak~yavlak* gibi sözcükler, aynı şekilde söz dizimsel olarak da bir değişim göstermektedirler. Sözcüğün dilbilimsel yönünü ele aldığımız değerlendirmeler dışında kelimenin Retorik açısından da yaşanan anlam değişimi ile oksimoron kullanımının olduğu KB yoluyla ilk kez görülmüştür. Sözcük, KB’in ortaya konduğu dönemde temelde olumsuz bir anlam ifade etmesine rağmen ‘*aziz sözcüğü* ile birleşen kelimenin *bu*

* Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, <https://orcid.org/0000-0001-7269-3596>, E-posta: yilmazakdemir@msn.com

** Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Doktora Programı, <https://orcid.org/0000-0001-7269-3596>, E-posta: hasanisi21@yahoo.com.tr

kitâb yawlak ‘aziz turur örneğinde tamlama şeklinde kullanılıp yeni bir anlam yansıması, semantik oksimoron olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Eski Türkçe, Orta Türkçe, Semantik Geçiş, Oksimoron.

THE WORD YAWLAK~YAVLAK IN HISTORICAL TURKIC LANGUAGES

Abstract

This study, is based on sample usage and evaluation of the word *yawlak~yavlak* which shows the distinctive characteristics of the word through the works reflecting the general characteristics of these periods on the basis of the *Historical Turkic Languages*. In the Orhon, Uyghur and Qarakhanid Turkic, which we consider as Old Turkic, is generally used as adjective in terms of “bad”, while the word “bad” in the first written language of the Middle Turkic period, Khwarazm Turkic *yawlak* shows a decrease in the meaning of the word "bad" and "extremely, very" means by switching from its adjective to the envelope. “bad” meaning of this word in the form of "extremely, very" to reach the status of envelope is seen in the Khwarazm Turkic. In the historical periods of Turkic, words such as *añıǵ>ayıǵ>ayı*, *çok* and *yawlak~yavlak* which basically mean "bad" and which are generally used as adjectives, have experienced semantic transitions due to the meaning that is loaded by language speakers as time passes. Such as which *añıǵ>ayıǵ>ayı*, *çok* and *yawlak~yavlak* is an example of a distant passage of meaning by some researchers, is also an example of syntax a change. In addition to the assessments of the linguistic aspect of the word, it has been seen for the first time through KB the use of oxymoron in terms of rhetorical art. Although the word *bu kitâb yawlak* ‘aziz turur is basically a negative meaning at the time when the KB was revealed, but the word *yawlak* ‘aziz turur is a book that combines with the word ‘aziz with positive meaning, it is used in the form of a complete reflection of a new meaning, semantic oxymoron is considered.

Key Words: The Old Turkic, The Middle Turkic, Semantic change, Oxymoron.

Giriş

Bu çalışma, *Tarihî Türk Lehçeleri* başlığı altında Eski Doğu Türkçesi ve Eski Batı Türkçesi dönemleri içerisinde yer alan *yawlak~yavlak* sözcüğünün dönem eserleri yoluyla geçirmiş olduğu semantik ve sentaktik değişimleri gösteren değerlendirmelerden oluşmaktadır.

Tarihî Türk Lehçeleri’nden Eski Doğu Türkçesi, Eski Türkçe ve Orta Türkçe dönemlerinden oluşmaktadır. Bu grup içerisinde yer alan ilk dil grubu Eski Türkçe olup Orhon, Uyghur ve Karahanlı¹ Türkçesi yazı dillerini kapsamaktadır. Bu dönemin ikinci dil grubu, Moğol istilası² ile

¹ Karahanlı Türkçesinin Türk dili açısından yerini belirleyen ve bu dönemin hangi tarihî devir içerisinde yer aldığı üzerine çeşitli görüşler Zuhâl Ölmez ve Mustafa Kaçalin’in hazırladığı *XI-XIII. Yüzyıllar Türk Dili* adlı çalışmada özetlenmiştir (Ölmez ve

kendini gösteren dilsel karışımların yaşandığı ve Harezmi Türkçesi ile başlatılan Orta Türkçe³ dönemidir. Eski Türkçe döneminde “kötü, fena” anlamına sahip olan *yavlak* sözcüğü, Orta Türkçe döneminin ilk yazı dili olarak kabul edilen Harezmi Türkçesi ile beraber “kötü, fena” anlamından uzaklaşarak “son derece, çok, epey; iyi, güzel” anlamlarına gelişmiştir. Sözcükte yaşanan anlamsal değişimin ele alındığı bu çalışmada ayrıca, Harezmi Türkçesi metinlerinde görülen bu iyileşmenin bir Oğuz etkisi olup olmadığı ya da Harezmi Türkçesi içerisinde yaşanan bu doğal geçişin Batı Türkçesi içerisinde bir Karışık Dilli Eser Özelliği ürünü olarak yer alıp almadığı gibi sorular temelinde düşünülerek sözcükteki leksikal farklılığın yönü belirlenmeye çalışılmıştır.

Türkoloji içerisinde tartışılabilen durumlardan biri olan *yawuz~yavuz*, *yavlak~yavlak* ve *yaman* gibi “kötü, fena” anlamı bildiren ve sonrasında olumlu bir anlama doğru geçiş yaşayan bu sözcüklerin varsayımsal bir **yab~yab->*yav~yav-* köklerine gidip gitmediği bu çalışma ile ortaya konacaktır.

Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde genellikle *yavlak yagı* “kötü düşman” olarak görülen bu sözcük *yavlak uzamış bir ağaç* “epey, çok büyümüş bir ağaç” örneğiyle söz dizimsel bir geçişi de göstermektedir. *yavlak~yavlak* sözcüğünün “kötü, fena” anlamından “son derece, çok” anlamına ulaşması anlamsal bir geçiş olarak konunun semantik yönünü ilgilendirse de, üzerinde duracağımız diğer bir nokta yaşanan anlamsal geçişle sözcüğün söz dizimsel olarak cümlede sıfat fonksiyonundan zarf görevine geçmesidir.

Kaçalin 2011:4-5). Eski Türkçe ve Orta Türkçenin hangi yüzyılları ve hangi dönem dillerini kapsadığı konusu bilim adamları tarafından farklı biçimlerde yorumlanmış ve dolayısıyla farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Eski Türkçe, Orhon Yazıtlarının dili olan Orhon Türkçesi ile başlar ve Eski Uygur Türkçesi ile devam eder. VI. ve X. yüzyılları kapsayan bu dönemden sonra gelen Karahanlı Türkçesi (= Hakaniye Türkçesi) kronolojik olarak XI. yüzyıl ile başlar. Karahanlı Türkçesi çoğu çalışmada Orta Türkçenin başlangıcı kabul edilmiştir. K. Grønbech ile 1936 yılında *Der türkische Sprachbau* çalışmasıyla başlayan Türk dilinin tarihsel dönemlendirilmesi şu biçimde değerlendirilmiştir: 1. Eski Türkçe: Orhon, Uygur 2. Orta Türkçe: Karahanlı Türkçesi, Çağatayca, Osmanlıca Metinler 3. Yeni Türkçe: Güney Türkçesi (Osmanlı, Azeri, Türkmen), Batı Türkistan ağızları (Özbek, Hive), Doğu Türkçesi (Kaşgar, Kuça, Turfan), Kuzey Türkçesi (Koybal, Altay, Abakan), Kıpçak Türkçesi (Kırgız, Volga lehçeleri (K. Grønbech, (çev. M. Akalın), *Türkçenin Yapısı*, 1995: 11-15). A. von Gabain, 1941 yılında yazdığı *Altürkische Grammatik* (Çev. Mehmet Akalın, *Eski Türkçenin Grameri*, TDK Ankara 1988) adlı çalışmasında Orhon yazıtları ve Uygur harfli metinlerin tamamını Eski Türkçe içinde değerlendirmiştir. Louis Ligeti'nin de bu konudaki görüşlerini içeren bir çalışması vardır. Hasan Eren tarafından Türkçeye çevrilen “Çin Yazısıyla Yazılmış Barbar Glossaları Meselesi” adlı makalede (Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, IX/3 Eylül Ankara 1951, s. 301-327) Ligeti tarafından şöyle bir sınıflandırma yapılmıştır: 1. Eski Türkçe (VI-IX. yüzyıl): Göktürkçe, Uygurca devri 2. Orta Türkçe (X-XV. yüzyıl): Uygur yazı dilinin oluşumu, Çağatay yazı dili, Kıpçak ve Oğuz dil yadigarları 3. Yeni Türkçe (XVI. asırdan bugünkü Türkçenin kuruluşuna kadar). Ligeti'nin bu sınıflandırmasında Gabain'in görüşlerinin de etkisi olmuştur. Ahmet Caferoğlu da *Türk Dili Tarihi I* (1958) adlı kitabında Eski Türkçenin içine sadece Orhon Türkçesi ve Uygurcayla yazılmış eserleri almıştır. Bu çalışmaların hepsinde Karahanlı Türkçesi Eski Türkçe içine alınmamıştır. Karahanlı Türkçesiyle yazılmış eserler Orta Türkçenin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Bunda islamiyetin kabulünün bu dönem içinde gerçekleşmesinin payı vardır, ancak bunun ne derece doğru olduğu tartışılır. Bu konuda son yıllarda yapılan çalışmalar farklılıklar göstermektedir. Marcel Erdal tarafından 2004 yılında yayımlanan *A Grammar of Old Turkic* adlı çalışmada Karahanlı Türkçesiyle Yazılmış Eserler Eski Türkçe metinler içinde değerlendirilmiştir. *Old Turkic Word Formation* (1991) adlı çalışmasında Erdal, Karahanlı Türkçesiyle yazılmış eserlerin sözcüğüne yer vermiştir. Bu çalışmadan biraz daha eskiye gittiğimizde, 1991 tarihli András Róna Tas'ın *An Introduction to Turkology* adlı eserinde Eski Türkçeyi 1200 yılında bitirdiğini görürüz. 1200'den itibaren başlattığı Karahanlı Türkçesini Geç Eski Türkçe döneminden sonra yer verdiği Orta Türkçe içinde değerlendirmiştir. Burada dikkati çeken Orta Türkçe dönemini başlattığı tarihtir, bu tarih de Moğol istilasının başladığı yıllara denk gelmektedir. A. Róna Tas'tan sonra Lars Johanson da “History of Turkic” adlı yazısında XIII. Yüzyıl Orta Dönem'in başlangıcı olarak ele almıştır (*Turkic Languages*, 1998:81-125).

² Lars Johanson (1998). “The History of Turkic”, *The Turkic Languages*, (Ed. Lars Johanson, Éva Á.Csató), s.81-125.

³ A.Róna Tas (1991). *An Introduction To Turkology*, Studia Uralo-Altaica:Szeged.

yavlak~yavlak sözcüğünün geçirdiği bu anlamsal değişimi bir üst seviyeye taşıyan durumlardan biri de sözcüğün Retorik açısından oksimoron sanatı içerisinde tarihî metinler yoluyla gördüğümüz şekilsel zıtlıklara dayalı kullanımlarıdır. KB içerisine sonradan eklenen mensur mukaddimedede geçen *bu kitâb yavlak ‘azîz turur...* “Bu kitap son derece değerlidir.” (KB Metin I 2007:1) örneği, sözcüğün “son derece, çok” şeklinde olumlu bir anlama sahip sözcükle kurmuş olduğu zıtlığa dayalı bu ilişki neticesinde yeni bir anlama geçişi kelimenin sahip olduğu semantik değeri bir kat daha artırmaktadır. 11. yüzyıl’da KB’in mensur mukaddimesi dışında dönem eserlerinde sözcüğün “kötü, fena” anlamlarında yaygın bir kullanıma sahip olması, Doğan Aksan⁴’ın belirtmiş olduğu *Türkçenin Gelişkinliği* ve bu gelişkinliğin ölçütleri arasında yer alan *Karşıt Kavramlardan Yararlanma ilkesi*’nin Türk dilinin soyut ve somut kavramları ifade etmedeki gücünü göstermesi bakımından önemlidir.

1. Köken Bilgisi Sözlüklerinde *yavlak* Sözcüğü

1. *Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs der Türkischen Sprachen* adlı eserde *yavlak* sözcüğü, **jabal*, **jab(a)l-ak* (Räsänen 1969: 175a) şeklinde görünür. Räsänen sözcüğün Eski Türkçede *jablak* “schlecht, böse” şeklinde “kötü, fena”; Orta Türkçede *yavlak* “sehr, äusserst” şeklinde “son derece, çok” (1969: 175a) anlamında olduğunu belirtir.

2. Marcel Erdal, *Old Turkic Word Formation I-II* adlı çalışmasında *yavlak* sözcüğü ile ilişkili ve bu sözcükten türemiş *yavlaklan-* fiilinden bahseder. Bu fiil, BT II’de hapaks olarak geçer ve sözcük *basın-* (OTWF II:516) eylemi ile birlikte kullanılır. Sözcüğün sahip olduğu morfolojik açılımı *yavlak+la-n-* olarak gösterebiliriz. Marcel Erdal’in görüşlerine bakıldığında, sözcük hakkında köken bilgisi yönünden değerlendirmelerinin olmadığı görülür. Erdal, sözcüğün kesinlik göstermeyen etimolojik açıklamalarından uzak durarak hapaks olarak gördüğü *yavlaklan-* fiilinin oluşumuna işaret eder.

3. *yavlak* sözcüğü hakkında detaylı değerlendirmeleri S.G.Clauson’un *EDPT* adlı eserinde görürüz. Clauson’a göre *yavlak* (876-877), açık şekilde **yav* kökünden türemiştir. **yav-* fiili ile açık bir semantik bağlantı *yavız* sözcüğü ile görülür. Temelde sözcük “kötü, fena” anlamına gelir ancak bazen “aşırı şekilde, çok, son derece” anlamında kullanılır. Sözcüğün semantik gelişimi, *añig* sözcüğü ile paraleldir. Erken dönemlerde çok yaygın olan sözcük, 16.yüzyıldan sonra görülmez. Sözcük, Harezmi Türkçesinde “aşırı derece, çok” anlamındadır. Çağatay Türkçesinde *yavlak* “düşmanın olduğu yer” anlamında görülür. Oğuz ve Kıpçaklarda ise *yavlak* sözcüğü “son derece, çok” anlamında görülür.

4. *yavlak* sözcüğü hakkında değerlendirmelerin yer aldığı sözlüklerden biri de *EDAL*’dır. *EDAL*’da *yavlak* sözcüğü, **jAb-* 1. *bad, course, wicked.* 2. *to become bad, weak.* 3. *heavy, difficult, severe.* 4. *tastelos, insipid.* *Oturk. jabiż, javiż, jablaq; Karakh. javri-/javra-* (*EDAL* 2005:467) şeklindedir. Starostin ve arkadaşları *yavlak* sözcüğünün kökünü varsayımsal bir **yav-* köküne götürmektedir.

5. *yavlak* sözcüğü üzerine değerlendirmelerde bulunan isimlerden biri de Tuncer Gülensoy’dur. Gülensoy, *yavlak* sözcüğünün *<*yav-la-k* (Gülensoy 2007:1091) şeklinde morfolojik açılıma sahip olduğunu ifade etmektedir. Tuncer Gülensoy’u bu görüşe iten Çağatay Türkçesi sözlüklerinden *Kelür-nâme* adlı eserde geçen *yav* “düşman” (Kara 2011:422) kelimesinin

⁴ Bkz. Doğan Aksan (2014). *En Eski Türkçenin İzlerinde*. İstanbul: Bilgi Yayınevi, s.121.

varlığıdır. “Kötü, fena” anlamına sahip *yavlak* sözcüğünün kökeni hakkındaki görüşlerin genellikle varsayımsal sözcüklere dayanması, sözcük hakkında kesin yargılarda bulunmamıza engel olmaktadır. Ancak, Çağatay Türkçesine ait bu sözlükte, “kötü” ve “kötülük” bildiren “düşman” anlamındaki *yav* sözcüğünün varlığı, en azından *yavlak* sözcüğünü bu kökle birleştirmemizi sağlayabilir. Bu doğrultuda Gülensoy’un belirtmiş olduğu *yav-la-k* şeklindeki morfolojik açılım, <*yav* “düşman”+*la-k* “kötü, fena” şeklinde tekrardan önerilebilir.

6. *yavlak* ve bu sözcükle ilişkili görüş bildiren isimlerin değerlendirmelerine yer veren Gülşah Topuz, sözcük hakkındaki görüşleri özetleyerek “Vámbery, Clauson, Doerfer ve Kelly’nin varsayımsal olarak önerdiği fakat günümüzde pek çok Türk dilinde hala yaşayan *yav* (<**yab*) isim kökü, *yavız* ve *yavlak* kelimelerinin kökü olarak düşünülebilir.” (Topuz 2017:172) olduğunu belirtir.

2. Tarihi Türk Lehçelerinde *yavlak* Sözcüğünün Tanıklanması

Çalışmamızda, Türk dilinin çeşitli sahalarına ait örnekler, yakın zamanda özellikle A. Róna Tás (1991) ve L. Johanson (1998) tarafından yapılan Türk dilinin tarihi dönemlerine yönelik çalışmalar göz önüne alınarak iki grup içerisinde ele alınmıştır. Bu gruplar Doğu ve Batı Türkçeleri şeklinde iki dil grubundan oluşmaktadır. Eski Doğu Türkçesi, Eski Türkçe ve Orta Türkçe dönemlerinden oluşmaktadır. Eski Türkçe içerisinde Orhon, Eski Uygur ve Karahanlı Türkçesi; Orta Türkçe dönemi içerisinde ise Moğol istilasıyla kendini gösteren dil karışımlarının baskınlaştığı Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçelerinden oluşan Orta Türkçe dönemi gelmektedir. İkinci grupta ise 13. ve 15. yüzyıllar arasında kapsayan Eski Batı Türkçesi gelmektedir. Bu grup içerisinde dönemin ilk yazı dili olma özelliğini gösteren Eski Anadolu Türkçesi yer almaktadır.

2.1. Eski Doğu Türkçesi Metinlerinde *yavlak* Sözcüğü

2.1.1.Eski Türkçe

2.1.1.1. Orhon Türkçesi

yavlak “kötü, fena; kötülük, nifak” (Tekin 2010:183).

KT G 7: ır(a)k erser: *y(a)bl(a)k*: ağı birür. “uzak ise, kötü hediyeler verir.” (Tekin 2010:22-23), **KT K 11:** ogl(a)n(i)m: b(e)gl(e)r(i)m: bod(u)n(u)m: közi: k(a)şı: *y(a)bl(a)k*: *bol(a)çı*. “oğullarımın, beylerimin ve halkımın gözleri, kaşları berbat olacak.” (Tekin 2010: 38-39), **KT D 5:** bil(i)gsiz: k(a)g(a)n: ol(u)rm(i)ş: (e)r(i)nç: *y(a)bl(a)k*: *k(a)g(a)n*: ol(u)rmış (e)r(i)nç. “Akılsız hakanlar tahta oturmuş şüphesiz, kötü hakanlar tahta oturmuş, şüphesiz.” (Tekin 2010: 24-25), **KT D 5:** bil(i)gs(i)z <(e)rm(i)ş> (e)r(i)nç *y(a)bl(a)k* (e)rm(i)ş (e)r(i)nç. “(Onların) kumandanları da akılsız imişler şüphesiz, kötü imişler şüphesiz.” (Tekin 2010:24-25), **KT D 23:** (e)dgü (e)liñ(e): k(e)ntü: *y(a)ñ(i)lt(i)g*: *y(a)bl(a)k*: *kigürt(ü)g*. “Müreffeh devletine karşı kendin hata ettin ve nifak soktun.” (Tekin 2010: 30-31), **KT D 39:** biz(i)ñ sü: (a)tı: toruk: (a)zuku: yook (e)rti *y(a)bl(a)k* *k(i)ş*i er “Bizim askerlerimizin atları zayıftı, yiyecekleri de yok idi. Kötü kişiler, ...” (Tekin 2010:34-35), **KT D 26:** içre: (a)şs(i)z: taşra: tons(u)z *y(a)bl(i)z* *y(a)bl(a)k*: bod(u)nta: üye: ol(u)rt(u)m. “Karnı aç, sırtı çıplak, yoksul ve sefil bir halk üzerine hükümdar oldum.” (Tekin 2010:30-31).

Orhon Türkçesinin üç büyük yazıtından olan *Kül Tegin* yazıtında sözcük, *yablak* “kötü, fena” şeklinde görülmektedir. Sözcük, genellikle sıfat şeklinde kullanılırken *yablak bol-*, *yablak er-* ve *yablak kigür-* örneklerinde fiil kategorisi içerisinde görülmektedir.

2.1.1.2. Eski Uygur Türkçesi

Irke Bitig'de sözcük *yawlak* biçiminde “kötü, fena” Tekin 2013:65) anlamındadır. Metnin 6, 8, 9, 16, 22, 25, 33, 37, 39, 43, 46, 50, 61 ve 65. satırlarında sözcük, *yablak ol* “kötüdür” şeklinde geçmektedir. Metnin 36. satırında “kötü, fena” anlamlı bir sözcüğün “son derece, çok” anlamına geçişini *añig edgü ol* “son derece iyidir” örneğinde görürüz. *añig* ifadesi, burada “kötü” anlamından ziyade “son derece, çok” anlamında sıfat konumundan zarf konumuna geçmiştir.

Aç Pars Hikâyes'nde *yawlak* “kötü, fena; kötülük, düşmanlık” (Gülcalı 2013:240) olarak görülmektedir. Metnin 197. satırında *uzamıp igiddim ärsär ymâ/k(a)tı yawlak yagı* (Gülcalı 2013:83) “vücudumu beslediysem de tıpkı kötü bir düşman gibi” (Gülcalı 2013:110) ifadesinde sözcüğün “kötü, fena” anlamında olduğu görülür. Metnin 93, 202 ve 516. satırında da aynı şekilde sözcüğün “kötü, fena” (Gülcalı 2013: 75, 83, 104) anlamı devam eder.

2.1.1.3. Karahanlı Türkçesi

İslamî dönemin ilk eserlerinden KB'de sözcük *yawlak* “kötü” (KB Dizin III 1979: 532) şeklinde geçer. Metne sonradan eklenen mensur mukaddimede *yawlak* sözcüğünün tıpkı *añig* sözcüğünde olduğu gibi, “kötü” anlamından “son derece, çok” anlamına geçtiği görülür. Sözcük, **KB A8-A9**: *bu kitâb yawlak 'aziğ turur...* “Bu kitap son derece değerlidir.” (KB Metin I 2007:1) örneğinde “son derece, çok” anlamında görülür.

KB'in **A8-A9** satırları dışında, 194, 1179, 1534, 1537, 2692, 3591, 3599, 3970, 4651, 6360 ve 6453. satırlarında sözcük “kötü” anlamındadır. Sözcüğün “son derece” anlamında kullanımı, sadece mensur mukaddimede görülür. Nesir bölümünün esere sonradan eklenmesi, sözcüğün “son derece, çok” anlamına geçtiği bir dönemde muhtemelen Harezmi Türkçesi döneminde esere eklendiğini gösterir. Doğrudan sözcüğün kazanmış olduğu anlamsal geçişi, Harezmi Türkçesi metinlerinde kolaylıkla görürüz.

DLT'de ise sözcüğün “kötü, fena, değersiz, yavuz, düşkün, her şeyin kötüsü (Oğuz ve Kıpçak dillerince); pek, katı, şiddetli” (*DLT* Dizin 2013:761) anlamları görülmektedir. *DLT*'de sözcüğün hem Doğu Türkçesini hem de Batı Türkçesini gösteren unsurlara işaret ettiğini görebiliriz. Sözcüğün sahip olduğu “kötü, fena” anlamı Doğu Türkçesinin Orhon, Uygur ve Karahanlı Türkçelerinde daha yaygın iken Oğuz etkisinin bariz bir şekilde hissedildiği Harezmi ve Kıpçak Türkçeleri'nde sözcüğün “son derece, çok” anlamı Oğuzca bir unsur olarak düşünülebilir.

2.1.2. Orta Türkçe

2.1.2.1. Harezmi Türkçesi

Borovkov tarafından yazılan *Orta Asya'da Bulunmuş Kur'an Tefsirinin Söz Varlığı* (XII. – XIII. Yüzyıllar) adlı çalışmada, *yawlak* sözcüğü “büyük, çok, fazla, son derece” (Çev. Usta ve Amanoğlu 2002:317) anlamlarında görülür. Orta Türkçe döneminin söz varlığını kapsayan bu eserde, sözcüğün “kötü, fena” şeklinde kullanımı söz konusu değildir. Metinde geçen *yawlak uluğ yahn yokladı* “çok büyük alev yükseldi”, *yawlak yahşı hüküm kalmış* “çok iyi hüküm kalmış” ve *yawlak*

korkdular “çok korktular” (Usta ve Amanoğlu 202:317-318) ifadeleri sözcüğün “kötü, fena” anlamından ziyade “son derece, çok” anlamında kullanıldığını göstermektedir.

Kıyasü'l-Enbiya'da sözcük “çok; iyi, güzel” (Ata Dizin II 1997:717) anlamlarında kullanılmaktadır. Metnin **11v/12**, **18r/10**, **28r/12** satırlarında sözcük *yavlak yğlayur* “çok ağlıyor” (Ata I 1997:17), *yavlak emgenür men* “çok acı çekiyorum” (Ata I 1997:26) ve *yavlak köniçi erdi* “son derece doğrucu idi” (Ata I 1997:9) örneklerinde “çok, son derece” anlamında zarf olarak kullanılmaktadır. *Kıyasü'l-Enbiya* içerisinde Orhon ve Uygur Türkçelerinde “kötü, fena” anlamını verdiğimiz sözcüğün uzak bir anlama geçişi ile “çok; iyi, güzel” anlamına ulaştığı eser yoluyla görülmektedir.

Nebcü'l-Ferâdîs'de de *yavlak* sözcüğünün “çok” (NF 2014:475) anlamında kullanımı söz konusudur. Metnin **106-13.** satırında *Ey Zeyd, bu halifalıq işi yavlaq düşvâr turur* (NF 2014: 77) örneğinde sözcüğün “çok” anlamında olduğu görülür.

Sözcüğün Eski Türkçe olarak değerlendirdiğimiz Orhon, Uygur ve Karahanlı Türkçelerinde “kötü” anlamında genellikle sıfat olarak kullanımı söz konusu iken Orta Türkçe döneminin ilk yazı dili olan Harezmi Türkçesinde *yavlak* sözcüğünün “kötü” anlamının azalma eğilimi gösterdiği ve sıfat konumundan zarf derecesine geçiş yaparak “son derece, çok” anlamına geldiği görülür. “Kötü” anlamlı bu sözcüğün “son derece, çok” şeklinde zarf statüsüne ulaşması, Harezmi Türkçesinde görülür. Her ne kadar, KB'nin mensur bölümünde sözcük “son derece, çok” anlamında yer alsın da, mukaddimenin sonradan eklenmiş olması, *Atabetü'l-Hakayık* ve *Kur'an Tercümesi* gibi dönem eserlerinde *yavlak* sözcüğünün “son derece, çok” anlamında kullanılmaması, bu dönem adına zarf kullanımının yaygın olmadığını gösterir. Bu kullanımın Harezmi Türkçesi döneminde standartlaşması, KB mukaddimesinin Harezmi Türkçesine yakın bir dönemde esere eklendiğini gösterir. Sözcüğün “son derece, çok” anlamının Harezmi Türkçesinden itibaren Doğu Türkçesinde görülmesi, bu açıdan mukaddimenin dili ile *yavlak* sözcüğünün “son derece, çok” anlamı arasında ilgi kurmamıza neden olmuştur.

2.1.2.2. Kıpçak Türkçesi

Kıpçak Türkçesinde *yavlak* sözcüğü “büyük, korkunç” (Toparlı vd. 2007:315) anlamlarındadır. Kıpçak Türkçesi sözlüklerinden *Kitabu Bulgatü'l-Müştak* adlı eser üzerine doktora tezi hazırlayan Al-Türk, *yavlak* sözcüğünün metinde *yavlak; Allah'ın adı Azîm* (Al-Türk 2012:25) şeklinde kullanımının olduğunu gösterir. Eser üzerine yapılan dil incelemesinde *yavlak* sözcüğünün *El-Azîm-Allah* olarak karşılığının bulunması semantik olarak dikkat çekici bir durumdur. Eski Türkçede “kötü, fena” anlamında kullanılan sözcüğün Orta Türkçe döneminde “son derece, çok” anlamına geçmesi, Harezmi Türkçesi metinleriyle görülür. Ancak, Kıpçak Türkçesi içinde sıfat derecesinden zarf statüsüne ulaşmış leksikal bir birimin tekrar sıfat statüsünde “muazzam, hadsiz, sınırsız, yüce, büyük” şeklinde kullanımı, sözcüğün geçirmiş olduğu semantik geçişin kapsamını göstermektedir.

2.1.2.3. Çağatay Türkçesi

Çağatay Türkçesinde sözcük, “düşmanı çok olan yer, kavga, gürültü” (Ünlü 2013:1242) anlamlarında görülür. *Şeyb Süleyman Lugatı*'ndan alıntılan bu anlam orijinalde “düşmen-istan, adısı çok olan mahal, acib, garib, hengâme” (Durgut 1995:621) şeklindedir. Sözcüğün “kötü, fena”

anlamından “son derece, çok” anlamına geçişi, Çağatay Türkçesinde görülmemektedir. Bu dönemde sözcüğün Eski Türkçedeki “kötü, fena” anlamını bildiren görünümü söz konusudur.

Sözcüğün kökenine dair değerlendirmelerimizi sağlamlaştıracak tanık, Çağatay Türkçesi sözlüklerinden *Kelür-nâme*'de görülür. Eserde *yav* “düşman” (Kara 2011: 422) sözcüğü görülür. Sözcüğün kökeni hakkında değerlendirmelerde bulunan Vámbery, Clauson, Doerfer ve Kelly gibi araştırmacılar, sözcüğün varsayımsal bir **yab~yav* (Topuz 2017:172) kökünden türediğini belirtmiştir. Bu açıdan *Kelür-nâme*'de geçen bu ifade, *yavlak* sözcüğü özelinde kelimenin **yav+la-k* şeklinde morfolojik bir açılıma dayandığını göstermektedir.

2.2. Eski Batı Türkçesi Metinlerinde *yavlak* Sözcüğü

13-15.yüzyıllar arası Eski Oğuz Türkçesini kapsayan bu dönemde yazılan eserlerde genellikle *yavlak* sözcüğünün “son derece, çok” anlamında zarf görevinde kullanıldığı görülür. Eski Doğu Türkçesi içerisinde Orhon, Uygur ve Karahanlı Türkçelerinde “kötü, fena” anlamında sıfat görevinde kullanılan bu kelime, Orta Türkçeden itibaren ağırlıklı olarak “son derece, çok” anlamına evrilmiştir.

Anadolu sahasında yazılan ilk manzum *Kelile ve Dimne*'de *yavlak* sözcüğü “sehr, gross” (Adamovič 1994:392) şeklinde “son derece, çok, büyük” anlamlarında görülmektedir. Ayrıca, Adamovič'in gözden kaçırdığı “kötü” anlamı da metinde söz konusudur. Sözcük hakkında tanıklanan örnekler baktığımızda **93.** satırdaki *gendüsi yavlaq halim ü pür-hüner* (Adamovič 1994:38) örneğinde sözcük “son derece, çok” anlamındadır. Sözcüğün ifade ettiği semantik değer “çok hünerli” şeklindedir. Metnin **156.** satırında *gerçi anuñ 'ilmi yavlaq çoğidi* (Adamovič 94:42) örneğinde sözcüğün aynı şekilde “son derece çoktu” anlamında zarf işlevine sahip olduğu görülür. Metnin **399.** satırında geçen *bu meşel ma'nisi yavlaq qatı hoş* (Adamovič 1994:56) mısrasında sözcüğün “son derece hoş” anlamını verdiği görülmektedir. Metnin **948.** satırında geçen *yavlaq ol er anı severidi* (Adamovič1994:210) ifadesi *ol er anı yavlaq severidi* şeklinde düzeltildiğinde sözcüğün fiili miktar yönünden belirttiği görülmektedir. Aynı şekilde, metnin **3644.** satırında geçen *yavlaq anuñ ol bevâsi tendürüst* (Adamovič 1994:252) ifadesi *anuñ ol bevâsi yavlaq tendürüst* şeklinde düzeltildiğinde sözcüğün “çok sağlıklı” anlamında fiili miktar ve durum yönünden belirttiği görülür. Ayrıca, sözcüğün Adamovič'in anlamlandırmada gözden kaçırdığı “kötü, fena” anlamı da söz konusudur. Metnin **233.** satırında geçen *qamudan san anı yavlaq bir tabib* (Adamovič 1994: 47) ifadesinde sözcüğün “kötü” anlamında kullanımı söz konusudur.

Türk Edebiyatının İlk Yûsuf ve Züleyhâ Hikayesi özelliğini taşıyan Ali'nin *Kıssa-yı Yusuf*unda sözcüğün “çok; iyi, güzel” (Cin 2011:847) anlamında olduğu görülür. Metnin **B27 r16** satırında sözcüğün *yavlak ulu* “son derece büyük” (Cin 2011:248) ve **B 37 r3** satırında *yavlak zîbâ sarây* “son derece, çok süslü saray” (Cin 2011:278) anlamlarının olduğu görülür. Karışık dilli eser hüviyetini taşıyan bu eserde, Harezmi Türkçesine özgü bu özelliğin kullanımının devamı eserin ve sözcüğün Doğu Türkçesinin leksikal etkisinde ilerlediğini göstermektedir.

Eski Oğuz Türkçesinin dil özellikleri bakımından önem arz eden eserlerinden *Marzubân-nâme Terümesi*'nde sözcüğün “pek, çok, gayet” (Korkmaz 2017:692) anlamında olduğu görülür. Metinde geçen *eşge bu söz yavlak hoş geldi* (Korkmaz 2017:178) ifadesinde sözcük “çok” anlamında zarf göreviyle kullanılmaktadır.

Dönemin diğer bir eseri *Sühbeyl ü Nev-bahâr*'da sözcüğün çeşitli fonetik varyasyonlara sahip olduğu görülür. Eserde *yavlağ* “çok, pek çok” (Dilçin 1991:649), *yavlah* “çok, pek çok” (Dilçin 1991:649), *yavlake* “çok, pek çok, gayet, pek” (Dilçin 1991:649) anlamlarının olduğu görülür. Metnin 2067. satırında *ki turımaşam yavlağ oldum hacil* (Dilçin 1991:334), 4960. satırında *alıp kaçdı aldadı yavlah bizî* (Dilçin 1991:531), 610. satırında *sarayun tamı yavlağidi yüce* (Dilçin 1991:234), 1287. satırında *bu söz başa yavlake katı geldi* (Dilçin 1991:280), 2551. satırında *inen alp u yavlake babâdur kişî* (Dilçin 1991:368), 4040. satırında *yavuz günde yavlake bulunur eyü* (Dilçin 1991:468) ifadelerinde sözcüğün “son derece, çok” anlamlarında zarf görevinde kullanıldığı görülür.

Batı Türkçesinin ilk devresini teşkil eden Eski Oğuz Türkçesinin gelişiminde önemli roller üstlenen Yunus Emre'nin *Divân*'ında *yavlake* sözcüğünün “son derece, çok, pek, gayet” anlamında kullanıldığı görülür. *Divân*'da geçen *yavlake uzamış bir ağaç* (Haz. Timurtaş 1972:50), *abret yavlake irakdur* (Haz. Timurtaş 1972:79), *yavlake aceb geldi* (Haz. Timurtaş 1972:96), *gözün fikrin yavlake uzatmağıl* (Haz. Timurtaş 1972:99) ve *bu yol yavlake uzakdur* (Haz. Timurtaş 1972:117) örneklerinde *yavlake* sözcüğünün “son derece, çok” anlamına geldiği görülmektedir.

Dönem sözlükleri arasında önemli bir yere sahip *Taruma Sözlüğü*'nde sözcüğün “pek, çok, gayet” (TS VI 2009:4402) anlamlarında olduğu görülür.

Batı Türkçesinin son devresini teşkil eden Türkiye Türkçesinin ağızlarında sözcüğün “1. çok, çok fazla. 2. uğursuz. 3. alışılmamış, yabansı.” (DS VI 2009) anlamlarının olduğu görülür. Sözcüğün 1 ve 2 numaralı anlamları tarihî dönemlerle uygunluk göstermektedir. Ancak sözcüğün “alışılmamış, yabansı” anlamı daha çok Çağatay Türkçesindeki “acib, garib” (Durgut 1995:621) anlamı ile ilişkilidir. Bu açıdan Anadolu ağızlarında korunan bu biçimlerin varlığı, sözcüğün standart dilde kullanılmaya bile, ağızlarda unutulmadığını göstermektedir.

3. *yavlake* Sözcüğünün Semantik Geçişi⁵ Üzerine Düşünceler

1. Eski Türkçe metinlerinde genellikle “kötü, fena” anlamında kullanılan *yavlake* sözcüğünün Orta Türkçe döneminden itibaren “son derece, çok” anlamına geçişi üzerine değerlendirmelerde bulunan isimlerden biri de Adem Aydemir'dir. Aydemir, çalışmasında *yavlake* sözcüğü hakkında “Göktürk yazıtlarında “kötü, fena” anlamına gelen “yablak” ve “aığ” kelimeleri avcılık döneminin hatırası, tabu ve kült olan “av” ve “avlak” kelimelerinin örtmece sözleridir. Yavlak/yablak ve aığ kelimeleri “kötü, fena” anlamında iken bu kelimelerin sonradan “çok” anlamını ifade etmesi, ağılak ve avlaklar yaylacı ve ikinci kabileler için “koruğ” olduğu halde buraların avcılık geleneklerini sürdüren kabileler için bir geçim ve bolluk kaynağı olmasıyla ilgilidir.” (Aydemir 2012:9-10) şeklinde değerlendirmelere yer verir. Sözcüklerin av ve avcılık kültüründe önemli bir yere sahip olduğunu belirten Aydemir, *yavlake* sözcüğünün sonradan “çok” anlamında semantik geçişe uğramasını, geçim ve bolluk kaynağı olmasıyla ilişkilendirmektedir.

2. Sözcük hakkında değerlendirmelerde bulunan isimlerden Derya Tatlı'ya göre, *yavlake* sözcüğü *delim*, *köp* ve *yigin* (<inen) sözcükleri ile eş anlamlıdır. Doğan Aksan'ın eş anlamlı

⁵Bkz. Doğan Aksan (2003). Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s.211-217.

Semantik geçiş üzerine değerlendirmeler Doğan Aksan tarafından “Anlam Değişmelerinin Nedenleri ve Süresi” adlı başlıkla verilmiştir. Aksan, anlam değişimleri için “anlam değişmelerinin bir bölümü ruhsal ve dilin niteliklerinden kaynaklanan nedenlere dayanır. Bu değişmelerin birçoğunda, hemen bütün dillerde, yukarıda ele aldığımız çeşitli aktarmalar etkili olmuştur.” Aksan 2003: III. Cilt s.216) şeklinde değerlendirmelerde bulunur.

kelimeler üzerine değerlendirmelerinin olduğu yazıya değinen Datlı, eş anlama sahip birden fazla kelimededen en az birinin söz ölümüne uğradığını ifade etmektedir. Yazarın kelimenin semantik değeri ve dildeki durumu ile ilgili değerlendirmeleri “Dilbilimciler tarafından genellikle dillerin başlangıcında “bir nesneye bir gösterge” ilkesi benimsenir. Eski Anadolu Türkçesi devresindeki “çok” anlamını taşıyan kelimeler bu bağlamda değerlendirildiğinde ilk anlamı “çok” olanların yanı sıra bu anlamı sonradan kazanan ya da diğer anlamlarının yanında “çok” anlamını da karşılayanların olduğu dikkat çekmektedir. Örneğin Eski Türkçede katı, sert, kuvvetli anlamında kullanılan *katır*, kötü, fena anlamında kullanılan *yavlak* (yablak) kelimenin “çok” anlamını sonradan zaman içinde kazandığı görülmektedir.” (Datlı 2015:473) şeklindedir. Datlı’ya göre, *yavlak* sözcüğünün “son derece, çok” şeklindeki zarf görevindeki kullanımı, sonradan kazandığı bir özelliktir. Eski Anadolu Türkçesi içinde eş anlamlılık dairesi içinde kullanılan birçok sözcükle yan yana kullanılan bu kelime, sonradan Türkiye Türkçesi içerisinde kullanımdan düşmesine rağmen, Anadolu ağızlarındaki kullanımından vazgeçilmemiştir. Eski Anadolu Türkçesi devresinde “çok” anlamında kullanılan eş anlamlı kelimelerin çoğu bugün standart Türkçede yaşamamaktadır. Bu durum Doğan Aksan’ın eş anlamlılığın “sözcük ölümü”ne sebep olduğu yargısını desteklemektedir. Zaman içinde kullanımdan düşen söz konusu kelimelerden *delim*, *köp*, *yavlak* ve *yigin*’in Eski Anadolu Türkçesinin günümüzdeki devamı olarak kabul edilen Anadolu ağızlarında; *artuk* ve *katı*’nın ise hem Anadolu ağızları hem de çağdaş Türk lehçelerinde yaşadığı tespit edilmiştir.

3. “Yavuz” ve “Yavlak” Kelimelerinin Etimolojilerine Dair Düşünceler isimli yazısında Gülşah Topuz, kelimeler üzerine değerlendirmelerde bulunan isimlerin görüşlerini özetledikten sonra, *yavlak* sözcüğünün semantik geçişine değinir. Topuz’a göre sözcükteki değişimler, “Kelimenin etimolojisi gibi anlamındaki değişimler de dikkat çekicidir. Eski Türkçeden bu yana Türk yazı dillerinin bazılarında kelimenin anlamında iyileşmeler görülmüştür. Kelimenin Köktürk ve Uygur yazıtlarında “kötü” anlamını taşıması ve Kaşgarlı Mahmud’un “her şeyin kötüsü” anlamını vermesi, bu dönemde sözcüğün anlam genişlemesi yaşadığını göstermektedir.” (Topuz 2017:171-172) şeklindedir.

4. Sözcüğün Gülşah Topuz tarafından ifade edilen semantik geçişi-anlam iyileşmesi- üzerine terimsel bir değerlendirme Hülya Arslan Erol’a aittir. *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişimleri* isimli çalışmasında Erol, *yavlak* sözcüğünü uzak bir anlama geçiş ile ilişkilendirdiği başlık içerisine almıştır. Erol’a göre, “Kelimenin tarihî gelişimini dikkate aldığımızda, Eski Anadolu Türkçesinde artık “kötü, fena” anlamında değil, buna uzak denebilecek olan “pek çok, gayet” anlamıyla yaygınlaştığını görüyoruz” (Erol 2008: 757) ifadeleri, kelimenin geçirmiş olduğu semantik gelişimin *uzak bir anlama geçiş* üzerine olduğunu gösterir.

5. Sözcüğün semantik gelişimi üzerine değerlendirmelerde bulunan isimlerden biri de Doğan Aksan’dır. Aksan, “Eski Türkçede “kötü” kavramının temsilcisi yabız ile bununla aynı kelime ailesinden yavlaq kullanılırken bir yandan da ayığ göze çarpmakta, yabız aynı zamanda yavlaq ile ikiz kelime olarak da kullanılmaktadır. Aşağı yukarı XVI. yüzyıl sonuna kadar “kötü” anlamını koruyan ve bugün yavuz biçiminde ilgi çekici bir anlam iyileşmesiyle yaşamını sürdüren kelime böylece, on iki yüzyıldan beri Türkçede canlılığını korumakta ve aşağı yukarı son dört yüzyıl içinde anlamca değişiklik geçirmiş bulunmaktadır. Bu durum, kelimenin Orhon yazıtlarından önceki yaşamı açısından da bir belirti, bir işaret sayılabilir, daha önce de uzun bir

süre eski anlamının canlı olduğuna tanık sayılabilir, kanısındayız.” (Aksan 1974:9) şeklinde değerlendirmelerde bulunarak kelimenin geçirdiği değişimlere dikkat çekmektedir.

Aksan’ın görüşlerine iki farklı noktadan bakmamız, *yavlak* sözcüğü açısından yerinde olacaktır. Öncelikle, *yabıq*, *yavlaq* ve *ayıq* üçlüsünün Orhon ve Uygur Türkçelerinde hatta Karahanlı Türkçesinde “kötü, fena” anlamında kullanıldıkları ve sonradan “son derece, çok” anlamına geçtikleri, bu üç leksikal birimin paylaştığı ortaklıklardan biridir. Her üç kelimenin de Batı Türkçesi içerisinde olumlu bir anlama geçtikleri metinler yoluyla görülmektedir. Bu açıdan Eski Türkçe *yablak* ve *yabıq* sözcüklerini ortak bir **yab~yav* köküne götürmek isabetli olacaktır. Bu görüş hakkında değerlendirmelerde bulunduktan sonra üzerinde duracağımız ikinci nokta, *yavuz* sözcüğüdür. Eski Türkçede *yabıq~yavuz* ya da *yavuz* biçiminde görülen bu sözcük, sonradan yaşadığı anlam iyileşmesi ile “güçlü, kuvvetli” şeklinde olumlu bir anlama geçerek semantik bir değişim gerçekleştirmiştir. Bu açıdan “kötü, fena” anlamında tarihî dönemlerde görülen sözcüklerin hem Doğu Türkçesi hem de Batı Türkçesi içerisinde kullanılmaları, eş anlamlılık olayını doğurmuş, zamanla sözcüklerde görülen “bir nesneye bir gösterge” ilkesi ile Türkiye Türkçesinde “son derece, gayet, pek” anlamındaki leksikal birimler *çok* sözcüğü ile temsil edilmiştir. Ayrıca, Batı Türkçesinin ilk devresinde görülen *delim*, *üküş* ve *köp* gibi ifadeler de ağızlarla sınırlı kalarak varlığını sürdürmüştür.

6. *yavlak* sözcüğünü hem semantik hem de sentaks yönden ele alan Mustafa Özkan, kelimenin yaşadığı değişimleri ve rol geçişlerini ele alan çalışmasında sözcük için “miktar bildiren zarfların bir kısmı doğrudan doğruya zarf olan kelimelerdir. Bir kısmı sıfatlardan meydana gelmiştir; bir kısmı ise kelimenin tekrarlanmasıyla yapılmıştır.” (Özkan 2013:125) ifadelerine yer vererek *yavlak* sözcüğünün sıfat konumunda iken zarf derecesine ulaştığını belirtmektedir. Çalışmada geçen *gice gündüz hizmetinde oldum*, başta *yavlak yakışdı* (2013:125) ifadesinde *yavlak* sözcüğünün “son derece, çok” anlamında olduğu görülür.

7. Aysu Ata, “Çok” Kelimesinin Kökeni Üzerine isimli çalışmasında *yavlak* ve *ayıq* kelimeleriyle aynı semantik gelişimi izleyen *çok* sözcüğü hakkında “Kelimeler, konuluş (temel) anlamı ne olursa olsun yıllar boyunca kullanılışının kattığı anlamla çeşitlenirler. Dile zenginlik kazandıran bu özelliğin sıkça rastlandığı Türkçede, “kötü, fena” anlamlarının yanı sıra “pek, çok” karşılığında da kullanılan **yavlak** (<yablak) ve **ayıq** (<añıq) kelimeleri buna örnek teşkil edecek niteliktedir.” (Ata 1996:1310) şeklinde değerlendirmelerde bulunur. Sözcüklerin temel anlamlarının yanı sıra kullanım sıklığına dayalı anlamlar geliştirmesi, canlı birer varlık olan diller için bilinen durumlardan biridir. Bu doğal durum, her dilde olduğu gibi Türkçede görülmüş, devamında görülen anlam genişlemesi sözcüklerin anlamsal düzeyde çeşitlenmelerine neden olarak dillerde yan anlama bağlı anlatımı zengin kılmıştır. Ata, sözcüklerde görülen anlamsal geçişe değinerek sözcüklerdeki “bu anlam değişikliğine diğer bir deyişle anlam kaymasına paralel bir gelişme izleyen başka bir kelime de *çok*’tur (1997:1311) şeklinde değerlendirmelerde bulunarak *yavlak*, *ayıq* ve *çok* sözcüklerinin paylaştığı ortaklığa değinmektedir. Bu ortaklık, bilindiği üzere sözcüklerin temel anlamındaki “kötü, fena” anlamının zamanla “son derece, çok” anlamına geçmesidir. Ata, sözcüklerdeki semantik gelişimi anlam kayması olarak değerlendiren görüşlerine devam ederek bu semantik geçişi “tıpkı **ayıq** ve **yavlak** kelimelerinde olduğu gibi. Türkçede kötü, değersiz kavramıyla bir nesnenin bol bulunması arasında ilgi kurulduğu görülmektedir.” (1997:1313) ifadeleriyle açıklamaktadır.

8. Sözcüğün semantik değeri üzerine değerlendirmelerde bulunan Serkan Şen'e göre, kelimenin gelişimi *çok* sözcüğünde görülen değişme ile paraleldir. Şen, "Türkiye Türkçesinin yaygın niteleyicilerinden biri olan *çok* sözcüğünün kökeniyle ilgili değişik görüşler öne sürülmüştür. Aysu Ata "Çok" Kelimesinin Kökeni Üzerine başlıklı makalesinde Eski Türkçede temelde "kötü, fena" anlamlarında bulunan *yavlak* ve *ayıg* sözcüklerinin "pek, çok" karşılığında da kullanılmasına dikkat çekmiş; Türkçede kötü, değersiz kavramıyla bir nesnenin bolluğu arasında ilişki kurulduğunu ifade etmiştir. Ata'ya göre, aynı mantık DLT'de "kötü, fena" şeklinde tanımlanan çok sözcüğünün anlam değiştirerek günümüzdeki karşılığını kazanmasında da etkili olmuştur." (Şen 2009:108) şeklinde değerlendirmelerde bulunarak Aysu Ata'ya dayalı bir yaklaşım benimsemektedir.

9. *yavlak* sözcüğünün semantik gelişimi üzerine değerlendirmelerde bulunan isimlerden biri de Marcel Erdal'dır. Erdal, Zu "Viel" und "Sehr" Im Türkischen adlı yazısında Türkçede "son, derece, çok" anlamını veren sözcükler üzerinde durarak "Öncelikle Eski Anadolu Türkçesi kaynaklarında sözcüğe sıklıkla rastlanılır. Örneğin, Yunus Emre'de *yavlak uzamış bir ağaç* ifadesi "epey büyümüş bir ağaç" olarak tercüme edilebilir. Kapsamlı örnekler, dönemin diğer eserlerinden SN'de *bu işiñ eyü geldi yavlak başa* ifadesinde sözcüğün "son derece, çok" anlamında görülür. "Son derece, çok" anlamındaki *yavlak*, aynı şekilde Türkiye dışında Memluk Kıpçak Türkçesinde Ebu Hayyan'da görülür. Ebu Hayyan'da *yavlak körklü dur* ifadesi "son derece güzeldir." anlamında Arapça *giddan* ile tercüme edilir. Aynı şekilde sözcüğün KB'de *bu kitab yavlak 'azîz turur* örneğinde de kullanımı söz konusudur" (Erdal 2002:53) şeklinde değerlendirmeleri söz konusudur.

Sözcük hakkında değerlendirmelerine devam eden Erdal, "Türk yazı dillerinde yaşamayan *yavlak* sözcüğünün temel anlamı "kötü"dür. Orhon ve Uygur yazıtlarında "kötü, fena" anlamını sürdüren bu sözcük, Karahanlı Türkçesinde de bu anlamla görülmektedir. Birçok KB bölümünde *yavlak yağı* "kötü düşman" ifadesini buluruz. Aynı şekilde bu ifadeleri, Dankoff ve Kaşgarlı'da görürüz. Kaşgarlı eserinde sözcükle ilişkili bölümlerde sözcüğün "kötü, fena" anlamı dışında "sıkı, sert" anlamındaki kullanımından da bahsederek sözcüğü Arapça *şadîd* sözcüğü ile tercüme eder. *yavlak* sözcüğünün Orta Türkçe ve Osmanlı Türkçesindeki anlamları Kaşgarlı tarafından verilmiştir. Kaşgarlı eserinin başka bölümünde Oğuzlar dışında Türklerin *yavlak* sözcüğü ile beraber *edgü*'yü kullandığını; Oğuzların ise sadece *yavlak* kelimesini kullandığını belirtir." (2002: 53-54) açıklamasıyla kelimenin tarihi dönemlerdeki karşılıklarına ve işlevlerine değinmektedir. Erdal, sözcüğün Doğu ve Batı Türkçelerindeki gelişiminden bahsederek kelimenin uğradığı anlam değişmesine ve bu anlam değişmesinin önceki anlamla beraber *Divan*'da da olduğuna değinerek sözcük hakkındaki durumu özetler nitelikte görüşler bildirmektedir. Erdal'ın Kaşgarlı aracılığıyla verdiği, Oğuzlar dışındaki Türklerin bir *takımtı* olarak *yavlak* sözcüğünü kullanması, Doğu ve Batı Türkçeleri olarak bilinen tarihî lehçeler arasında 11. yüzyılda farklılıkların olduğunu belirtmektedir.

Türkçede "kötü, fena" anlamına taşıyan leksikal bir birimin sonradan "son derece, çok" anlamında zarf görevine ulaşması ile ilgili bu durum, *dil evrenselliği* olarak görülebilir. Marcel Erdal, çalışmasında *añğ>ayğ>ayr*, *çok* ve *yavlak* sözcüklerinde görülen bu semantik değişimin dünya dillerinde de görüldüğünü belirtmektedir. Erdal, "kötü, alçak" anlamına gelen İbranice *nora* kelimesi, bugün hem kötü hem de son derece, çok anlamında kullanılır. İngilizce *she is terribly nice*

“o korkunç, son derece hoş” örneğinde gördüğümüz *terribly* ifadesi hem korkunç hem de çok anlamındadır. Aynı durumu Almancada *sie ist furchtbar nett* “o korkunç, son derece hoş” örneğinde görürüz.” (Erdal 2002:57-58) şeklinde bu ortaklığı evrensel bir durum olarak gösteren örneklere yer vermektedir. Temelde “kötü, korkunç” anlamındaki sözcüklerin dünya dillerinde paylaşılan bir ortaklık olarak “son derece, çok, epey” anlamlarına gelmesi, *yavlak* sözcüğü özelinde görülmesi ile de kelimenin sahip olduğu semantik kapsamı ve bu kapsamın esnekliğini değerli kılmaktadır.

4. Semantik Oksimoron Örneği Olarak *yavlak* “son derece, çok”

Tarihî dönemlerden Eski Türkçe içerisinde Orhon, Uygur ve Karahanlı dönemlerinde “kötü, fena” son derece” anlamını taşıyan *añğ>ayğ*, *çok* ve *yavlak* sözcüklerinin *anlam kayması*, *uzak bir anlama geçiş* ya da *anlam iyileşmesi* ile “son derece, çok” anlamına ulaşması olayı, 2016 yılında yaptığımız *Yapı ve Tür Bakımından Oksimoron (Modern Türk Şiiri Örnekleri Bağlamında Dil İncelemesi)* adlı çalışmayla ilişkili olup bu bağlamda sözcüklerde görülen semantik geçiş tarafımızca oksimoron⁶ olarak değerlendirilmiştir. Türkiye Türkçesi açısından “olumsuzluğun olumluluğu” olarak değerlendirdiğimiz oksimoron sanatının tarihî dönemlerdeki durumuna baktığımızda, karşımıza bu görevde kullanılan *añğ>ayğ* ve *yavlak* sözcüklerinin çıktığı görülür. Her iki sözcük de temelde “kötü, fena” anlamında olmasına rağmen anlam genişlemesi ile “son derece, çok” anlamına ulaşmış ve devamında çeşitli kullanımlar içerisinde oksimoron oluşturmuştur. Tarihî dönemlerdeki bu durum, ilk olarak Orhon Yazıtlarında *bilig bilmez kişi* “cahil kişi” ve *ot sub kıl* “halkı ateş ve su gibi birbirine kırdırmak” (İsi 2016:108) vb. örneklerde görülmektedir. Çalışmada yer verdiğimiz değerlendirmeler arasında “İrk Bitig’de dikkat çeken yapılardan biri de anlamsal olarak olumsuzluk bildiren “añğ” sözcüğünün zarf görevinde kullanılması ve “son derece, çok” anlamını vermesidir. Olumsuz bir anlama sahip olan *añğ* sözcüğünün edgü kelimesi ile yan yana kullanılması sonucu yeni bir anlamın ortaya çıktığı” (2016:296) bilgisi yer almaktadır. Eski Uygur Türkçesine ait *İrk Bitig*’de görülen bu örneği, aynı şekilde KB’de tanıklarız. KB’in mensur mukaddimesinde geçen *bu kitâb yavlak ‘azîx turur* “bu kitap son derece değerlidir.” ifadesinde sözcüğün “son derece, çok” anlamında olduğu görülür. Metinde geçen *yavlak ‘azîx* ifadesi, *yavlak* sözcüğünün sahip olduğu olumsuz anlamın dışında “son derece, çok” şeklinde olumlu bir anlama sahip oluşu göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Oksimoron ifadelerde var olan “olumsuzluğun olumluluğu” durumu metinde geçen bu ifadeyle kendisini göstermektedir.

5. Sonuç

Bu çalışma, *yavlak~yavlak* sözcüğünün Doğu ve Batı Türkçeleri dâhilinde dönemin genel özelliklerini yansıtan eserler yoluyla sözcüğün oluşturduğu leksikal farklılıkları tarihî lehçeler yoluyla temellendirme amacından ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda, taranan eserlerle beraber *yavlak~yavlak* sözcüğünün Doğu ve Batı Türkçeleri arasında hem leksikal hem de söz dizimsel olarak farklılık oluşturduğu görülmüştür:

1. Türk toplumunun kültür ve düşünce yaşantısının ürünü olarak ortaya çıkan Orhon yazıtlarında ilk kez *yavlak* “kötü, fena” şeklinde görülen bu sözcük, tarihî lehçelerin kendi

⁶ Çalışmada oksimoron sanatı için, “birbiriyle çelişkili ya da zıt kavramların bir arada kullanılarak oluşturduğu tamlama biçimindeki ifadeler topluluğuna denir” (İsi 2016:1) açıklaması söz konusudur. Bir tezat sanatı olarak görülen ve Retorik içerisinde yer alan bu sanat, “güncel ve hayatın içinde olup bitenleri yansıtan olaylar” temelinde gelişen ve bu olaylardaki durumların dışavurumu olan sanatlı bir dil”dir (İsi 2016:2).

içerisindeki ses ve şekil özellikleri dâhilinde *yablak~yavlak yavlak~* şekillerinde çeşitli metinler yoluyla tanıklanmıştır. Eski Doğu Türkçesi olarak değerlendirdiğimiz ve bir alt dönem olarak Eski Türkçe bünyesinde Orhon, Uygur ve Karahanlı dönemlerini kapsayan bu dönemler içerisinde sözcüğün görünümü, kelimenin ulaşacağı nihai anlamı yansıtması bakımından semantik olarak temel anlam kategorisinin ilk durağı durumundadır.

2. Orhon, Uygur ve Karahanlı Türkçeleri içerisinde “kötü, fena” şeklinde temel anlama sahip olan bu sözcük, Eski Doğu Türkçesinin Orta Türkçe devresinde yer alan Harezmi Türkçesinden itibaren *anlam genişlemesi/uzak anlama geçiş/anlam kayması* gibi terimlerle ifade edilen bir anlam değişimi yaşamıştır. Bu anlam değişimi sadece sözcüğün “son derece, çok; epey, iyi” anlamlarına ulaşmasını sağlamamış ayrıca; sözcüğün söz dizimsel olarak cümlede sıfat fonksiyondan zarf derecesine ulaşmasına da neden olmuştur. Eski Doğu Türkçesi içerisinde sözcüğün temel anlamının “kötü, fena” yanında ikincil bir anlam bildirmesi, KB’in mensur mukaddimesi ile görülmüştür. Dönem eserlerinin genelinde *yavlak* olarak tanıklandığı ve “kötü, fena” şeklinde anlamlandırıldığı bu kelimenin mensur mukaddimeye görülmesi dikkat çekicidir. KB içerisinde dahi, manzum bölümde “son derece, çok; iyi, güzel” anlamlarında tanıklanmayan genellikle “kötü, fena” olarak anlamlandırılan bu kelimenin kazanmış olduğu görünüm, kelimenin kazanmış olduğu anlam ile esere sonradan eklenen mensur mukaddime arasında ortaklıklar olduğu görüşünü değerlendirmemize neden olmuş; bu doğrultuda KB’in mensur mukaddimesinin *yavlak* sözcüğünün “son derece, çok” anlamına ulaştığı Harezmi Türkçesine yakın bir dönemde esere eklendiği yargısını taşımamıza neden olmuştur.

3. Orta Türkçe olarak Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçelerini kapsayan bu dönemde *yavlak~yavlak* sözcüğünün Çağatay Türkçesi dışında “son derece, çok” anlamında olduğu görülmüş; Harezmi ve Kıpçak Türkçelerindeki bu farklılaşmanın bir Oğuz unsuru olarak nitelendirilebileceği, Batı Türkçesi metinleri yoluyla görülmüştür. Nitekim 13.-15. yüzyıllar arasında kapsayan Batı Türkçesinin ilk devresi olarak görülen Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde sözcüğün genellikle “son derece, çok, epey, gayet” anlamlarında olduğu; taradığımız metinlerden sadece manzum *Kelile ve Dimne*’de sözcüğün “son derece, çok” anlamlarının yanı sıra “kötü, fena” anlamında kullanıldığı tanıklanmıştır. Standart bir görünüme Harezmi Türkçesinde ulaşan *yavlak* sözcüğünün “son derece, çok” anlamı, Batı Türkçesi metinlerine dikkatle bakıldığında, bir Oğuz unsuru olarak Doğu ve Batı Türkçeleri arasında leksikal bir farklılık oluşturmuştur. Doğu ve Batı Türkçelerinde leksikal bir farklılık olarak görülen *yavlak* sözcüğünün söz dizimsel olarak da Doğu Türkçesine aykırılık oluşturduğu, Doğu Türkçesindeki sıfat fonksiyonunun zarf pozisyonuna geçmesi ile görülür.

4. Sözcüğün Retorik sanatı açısından da yaşanan anlam değişimi ile, oksimoron kullanımının olduğu KB yoluyla ilk kez görülmüştür. Sözcük, KB’in ortaya konduğu dönemde sözcük temelde olumsuz bir anlam ifade etmesine *bu kitâb yavlak ‘aziğ turur* “Bu kitap, son derece değerlidir.” örneğinde olumlu anlamda yeni bir anlam yansıtması, sözcüğü *semantik oksimoron* olarak değerlendirmemize neden olmuştur.

Kısaltmalar

Bkz.	Bakınız
BT II	Berliner Turfan Texte II

Çev.	Çeviren
DLT	Divanü Lûgat-it-Türk
DS	Derleme Sözlüğü
EDAL	An Etymological Dictionary of Altaic Language
EDPT	An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish
Haz.	Hazırlayan
KB	Kutadgu Bilig
KE	Kısaşü'l-Enbiyâ
KT D	Kül Tegin Yazıtı Doğu Yüzü
KT G	Kül Tegin Yazıtı Güney Yüzü
KT K	Kül Tegin Yazıtı Kuzey Yüzü
NF	Nehcü'l-Ferâdis.
OTWF	Old Turkic Word Formation
s.	Sayfa
TS	Tarama Sözlüğü
vb.	ve benzeri

KAYNAKÇA

- Adamovič, M. (1994). **Kelile ü Dimne**, Zurich-New York: Georg Olms Verlag.
- Aksan, Doğan (1974). “Eşanlamlılık Sorunu ve Türk Yazı Dilinin Eskiliğinin Saptanmasında Eşanlamlardan Yararlanma”, **A.Ü. Türkoloji Dergisi**, Cilt VI/Sayı:1, Ankara, s.1-14.
- Aksan, Doğan (2003). **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Al-Turk, Gulhan Abedelaziz Mohd Jalal (2012). **Kitâbu Bulğatu'l-Muşâtak Fi Luğati't- Türk we'l-Kıfçâk Üzerine Dil İncelemesi**, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Arat, R.Rahmeti (2007). **Kutadgu Bilig I Metin**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Arat, R. Rahmeti (1979). **Kutadgu Bilig III İndeks**, İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Ata, Aysu (1996). “Çok” Kelimesinin Kökeni Üzerine, **Türk Dili**, 534, s.1310-1314.
- Ata, Aysu. (1997). **Rabğüzî Kısaşü'l-Enbiyâ (Peygamber Kıssaları) I-Giriş-Metin-Tıpkıbasım**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ata, Aysu. (1997). **Rabğüzî Kısaşü'l-Enbiyâ (Peygamber Kıssaları) II-Dizin**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Atalay, Besim (2013). **Kaşgarlı Mahmud Divanü Lûgat-it-Türk I-I-III**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atalay, Besim (2013). **Kaşgarlı Mahmud Divanü Lûgat-it-Türk Dizin**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aydemir, Adem (2012). “Türkçede Artzamanlı Sözvarlığı Boyutuyla: ”Yok” ve “Çok” Kelimeleri Üzerine”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı:200/Ekim, s.1-36.
- Borovkov, A.K. (2002). **Orta Asya’da Bulunmuş Kur’an Tefsirinin Söz Varlığı (XII.-XIII.Yüzyıllar)**, Çev. Halil İbrahim Usta, Ebülfez Amanoğlu, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Cin, Ali (2011). **Türk Edebiyatının İlk Yûsuf ve Züleyhâ Hikâyesi: Ali’nin Kıssa-yı Yûsufu**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Clauson, S.G. (1972). **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, Oxford Universty Press.
- Datlı, Derya (2015). “Türkçenin İfade Çeşitliliğinden Tarihsel Bir Kesit: Eski Anadolu Türkçesinde “Çok” Anlamını Karşıl原因 Kelimeler.”, **International Journal of Languages’ Education and Teaching**, s.464-475.
- Dilçin, Cem (1991). **Mes’ûd bin Ahmed Süheyl ü Nev-Bahâr İnceleme-Metin-Sözlük**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Durgut, Hüseyin (1995). **Şeyh Süleymân Efendi-i Buharî Lugat-i Çağatay ve Türkî-i Osmani (Cild-i Evvel) Adlı Eserin Transkripsiyonu**, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Eckmann, János; Semih Tezcan, Hamza Zülfikar, Aysu Ata (2014). **Mahmûd bin ‘Alî Nehcü’l-Ferâdîs Metin-Sözlük-Tıpkıbasım**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erdal, Marcel (1991). **Old Turkic Word Formation I-II**, Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Erdal, Marcel (2002). “Zu “Viel” und “Sehr” Im Türkischen”,Yayına Hazırlayanlar: C.Schönig ve P. Zieme, **Festschrift für Barbara Kellner-Heinkele zu ihrem 60. Geburtstag**, Wiesbaden: Harrassowitz, s.49-61.
- Erol, Hülya Arslan (2008). **Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişmeleri**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülcâlı, Zemiye (2013). **Eski Uygurca Altun Yaruk Sudur’dan “Aç Pars Hikâyesi”**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, Tuncer (2007). **Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü O-Z**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- İsi, Hasan (2016). **Yapı ve Tür Bakımından Oksimoron (Modern Türk Şiiri Örnekleri Bağlamında Dil İncelemesi)**, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kara, Funda (2011). **Muhammed Yâküb-ı Çîngî Zebân-ı Türkî (Kelür-nâme) İnceleme-Metin-Dizin**, Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- Karaşlar, M. Selda (2011). “Tarihsel Oğuz İsim Sözcüğü’nün Kazak Türkçesindeki Görünümü”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:4/ Sayı:19 Güz, s.88-99.
- Korkmaz, Zeynep (2017). **Marzubân-nâme Tercümesi**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ölmez, Zuhâl, Mustafa Kaçalın (2011). **XI-XIII. Yüzyıllar Türk Dili**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özkan, Mustafa (2013). **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Räsänen, Martti (1969). **Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs der Türkischen Sprachen**, Helsinki: Suomalais- Ugrilainen Seura.
- Starostin, S.A.; A.V. Dybo, O. A. Mudrak (2005). **An Etymological Dictionary of Altaic Language**, Leiden-Boston.
- Şen, Serkan (2009). “Çok” Sözcüğü Nereden Geliyor? , **Belleter** 11, s.107-111.
- Tekin, Talât (2010). **Orhon Yazıtları**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, Talât (2013). **İrk Bitig**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Timurtaş, Faruk Kadri (1972). **Yunus Emre Divanı**, Tercüman 100 Temel Eser.
- Toparlı, Recep; Hanifi Vural, Recep Karaatlı (2007). **Kıpçak Türkçesi Sözlüğü**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Topuz, Gülşah (2017). “Yavuz” ve “Yavlak” Kelimelerinin Etimolojilerine Dair Düşünceleri”, **Dil ve Edebiyat Araştırmaları** , Güz/16, s.165-175.
- Ünlü, Suat (2013). **Çağatay Türkçesi Sözlüğü**, Konya: Eğitim Yayınları.
- (2009). **XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü VI U-Z**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- (2009). **Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü VI (U-Z)**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.